

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอานาถาปิยสูตร

An Analytical Studies of the Roles of the Four Great Gods

in the Atanatiya Sutta

¹ชญาบุญ บุญสิริวรรณ, ²อติเทพ ผาธา และ ³สุภาพรรณ เพิ่มพูล

¹Chadaboon Boonsiriwan, ²Atithep Phattha

and ³Suphaphan Permpool

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: nuchdesigna@gmail.com

Received: April 25, 2024; **Revised:** August 16, 2024; **Accepted:** August 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหา 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอานาถาปิยสูตร วิเคราะห์โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) อานาถาปิยสูตรเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องของท้าวมหาราชทั้ง 4 พระสูตรนี้เป็นพระสูตรขนาดยาวเป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการนำเอาอานาถาปิยมนต์เข้าถวายพระพุทธรูป โดยท้าวมหาราชทั้ง 4 โดยในตัวพระสูตรหรือเนื้อหาในอานาถาปิยมนต์จะมีเนื้อหาอยู่ 5 ตอนคือ 1) เรื่องพระพุทธรูป 7 พระองค์ 2) เรื่องท้าวมหาราชในทิศทั้ง 4 3) เรื่องอตุตถกฐทวีปของท้าวเวสวัณ 4) เรื่องผลที่เกิดและวิธีปฏิบัติในมนต์อานาถาปิยะ 5) พระผู้มีพระภาคทรงสรุปเรื่องนอกจากนั้น ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการในการใช้มนต์บทนี้ในการสาธยายเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยสิ่งที่จะทำให้มนต์เกิดผลก็คือ 1) สถานที่สวด 2) ผู้สวดจะต้องมีศีล และ 3) ผู้สวดจะต้องแผ่เมตตาก่อนสวดทุกครั้ง 2) บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอานาถาปิยสูตร พบว่า 1) ท้าวมหาราชทั้ง 4 มีกำเนิดมาจากการทำเหตุ 3 ประการคือ 1) บุญกิริยาวัตถุ 2) การถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ 3) การทำบุญแล้วตั้งจิตอธิษฐาน ส่วนบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้นมีอยู่ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ 1) บทบาทในการคุ้มครองพระพุทธรูป 2) บทบาทที่มีต่อพุทธบริษัท 4 3) บทบาทในโลกสวรรค์ ผลจากการวิเคราะห์เรื่องของบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 พบว่ามีบทบาทสำคัญอยู่ 3 ประการคือ 1) บทบาทด้านการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนา 2) บทบาทด้านการตรวจดูโลกและ 3) บทบาทด้านการปกครองมนุษย 3) ผลจากการวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ก่อให้เกิดคุณค่าในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) คุณค่าเรื่องของการเรียนรู้หลักธรรม อันได้แก่ 1.1) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องกรรม 1.2) การเรียนรู้หลักคำสอน

เรื่องบุญ 1.3) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องเมตตา 2) คุณค่าเรื่องของการสวดมนต์ 3) คุณค่าด้านสังคม 4) คุณค่าด้านการศึกษา

คำสำคัญ: อาณานาฎิสูตฺร; บทบาท; หลักธรรม

Abstract

This research article has the objective To study the structure and content To study and analyze the Roles of the Four Great Kings (Mahārāja) and to study the Dhamma principles of the Four Great Kings (Mahārāja) in the Āṭānāṭiya-Sutta. This study was a qualitative research by finding data from the Buddhist Scriptures and related documents.

The findings of this research were as follows: The Āṭānāṭiya-Sutta was the Discourse on the Four Great Kings, this Sutta was described in the Long Discourse of Buddha which related to taking the poem for protection from evil spirits presented to the Lord Buddha by the Four Great Kings. The discourse or content in Sutta consists of five issues, they are; 1) Homage to the seven Buddhas, 2) The four directions from the Great Kings, 3) the land of Uttarakuru (the Northern continent) of Vessavaṇa, 4) the results and the method of practising Āṭānāṭiya reciting, and 5) the part of summary by the Lord Buddha. Besides, it was also related to how to apply this discourse from recitation for benefit. What will make the discourse effective were: 1) the recited place, 2) the recital will be recited by a virtuous person, and 3) the recitation must always recite the loving-kindness before. The study of the roles of the Four Great Kings in the Āṭānāṭiya-Sutta found that 1) there were three origins of birth as the four Great Kings; 1) the bases of meritorious action, 2) the belief in the Triple Gem, and 3) after making merit have to be established in mind. Therefore, there are four roles of the four Great Kings; 1) the role of protecting Buddha, 2) the role towards the four assemblies, and 3) the role in heaven. The result of the analysis of the roles of the Four Great Kings in the Āṭānāṭiya-Sutta found that there were three important roles; 1) the role of promotion and protection of Buddhism, 2) the role of observation of the world, and 3) the role of non-human's governance. Moreover, the result of the analysis of the roles of the four Great Kings affected various values as follows: 1) the value of learning Buddhist principles; 1.1) the principle of the law of Kamma, 1.2) the principle of meritorious action, and 1.3) the principle of loving-kindness, 2) the value of recitation, 3) the value of society, and 4) the value of education.

Keywords: Atanatiya Sutta; Roles; Principles.

บทนำ

การสวดมนต์หรือการสวดคาถาอาคมต่าง ๆ ว่าโดยเนื้อหาแล้วพระพุทธองค์ไม่ได้อนุญาตให้เหล่าพระสาวกทำ เพราะถือว่าการท่องมนต์หรือคาถาเพื่อกิจทางไสยศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดการบรรลุธรรม อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการทำมาหากินของผู้ที่มุ่งหวังในการหลอกลวงผู้อื่นเป็นอยู่ แต่ทรงอนุญาตให้นำเอาพระสูตรสำคัญ ๆ มาสาธยายเพื่อก่อให้เกิดอานุภาพได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ มีได้ ถ้าขยันพรำบ่น แต่ถ้าไม่ขยันพรำบ่นแล้วก็จะไม่ศักดิ์สิทธิ์ (เป็นมลทิน) หรือเสื่อมไปได้ (ธนิต อยุธยา, 2537) สำหรับพระพุทธองค์นั้นแม้จะทรงห้ามไม่ให้พระสาวกใช้มนต์คาถาเพื่อเป็นการแสวงหาประโยชน์แล้ว แต่ถึงอย่างนั้นก็ทรงอนุญาตให้พระสาวกนำพระสูตรบางพระสูตรไปใช้เพื่อเป็นพระปริตรหรือเป็นเครื่องต้านทานหรือ

ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้โดยพระสูตรที่ถือว่าเป็นพระปริตรที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตนั้นก็มีหลายพระสูตร เช่น รตนสูตร โภชณคสูตร เป็นต้น

อภานาถียสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยมนต์เครื่องรักษา และอภานาถียะเป็นชื่อปริตร หรือบทสวดมนต์บทหนึ่ง เหมือนรัตนปริตร ขันธปริตร โมรปริตร ธชัคคปริตร องคฺลิมาลปริตร นิยมใช้เจริญพระพุทธมนต์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ชื่อมนต์อภานาถียะนี้ ตั้งตามชื่อเมืองอภานาถา ในอุตตรกุรุทวีปที่ท้าวเวสวัฒนมหाराชปกครองอยู่ ท้าวเวสวัฒนมหाराช หรือท้าวภูเวระในนามของท้าวมหाराชทั้ง 4 องค์ ได้สาธยายถวายพระผู้มีพระภาค ขณะประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์เพื่อขอให้พระองค์ทรงเรียนไว้และตรัสบอกแก่ภิกษุภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย สำหรับใช้ป้องกันตัว มิให้พวกอสูรผู้ไม่นับถือพระพุทธศาสนาทำอันตรายได้ ซึ่งยักษ์ชั้นสูงที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี ยักษ์ชั้นกลางที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี และยักษ์ชั้นต่ำที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี จึงกราบทูลต่อไปว่า ยักษ์ที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค เพราะทรงสอนให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติดีในกาม จากการพูดเท็จ และจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยซึ่งพวกนั้นงดเว้นไม่ได้ จึงไม่พอใจ ไม่ชอบใจพวกนั้นอาจจะเบียดเบียนพระสาวกทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในเสนาสนะป่าได้ ท้าวเวสวัฒนจึงทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออภานาถียะ เพื่อให้ยักษ์เหล่านั้นเลื่อมใส ช่วยคุ้มครอง รักษา มิให้พุทธบริษัทถูกเบียดเบียนและเพื่อให้อยู่สุขสำราญ พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยพระอาการดุขณิ และทรงอนุญาตให้พุทธบริษัทใช้เป็นมนต์เครื่องรักษาสืบมาจนบัดนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 11/275-94/220-246)

สำหรับพระสูตรนี้ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของท้าวมหाराช ทั้ง 4 มีท้าวธรรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬภักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งเป็นเทวดาผู้ใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นสวรรค์ชั้นแรกของสวรรค์ชั้นกามาวจรทั้ง 6 ชั้น โดยในอภานาถียสูตรนั้นได้อธิบายถึงบทบาทและหน้าที่ของท้าวมหाराชทั้ง 4 เอาไว้อย่างชัดเจนทั้งในส่วนของ 1) บทบาทหน้าที่บนสวรรค์ ก็คือ บทบาทในการให้การรักษาปราสาทเวชยันต์ของท้าวสักกะ หรือบทบาทในการปกครองชาวเมืองบนสวรรค์หรือว่าบทบาทในการทำสงครามกับเหล่าอสูร เป็นต้น 2) บทบาทหน้าที่ต่อโลกมนุษย์ เป็นบทบาทที่เหล่าท้าวมหाराชทั้ง 4 นั้นได้ตั้งให้บริวารของตนได้ทำหน้าที่ในการลงมาที่เมืองมนุษย์แล้วตรวจดูการกระทำของมนุษย์ว่าใครทำความดีหรือใครทำความชั่วบ้างจากนั้นก็ทำการรายงานต่อท้าวมหाराชทั้ง 4 เพื่อทำการตัดสินลงโทษเหล่ามนุษย์ที่กระทำความผิดและดูแลรักษามนุษย์ที่กระทำแต่ความดี เป็นต้น 3) บทบาทหน้าที่ต่อการให้การรักษาและคุ้มครองพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบทบาทในด้านการรักษาคู่ครองพระพุทธเจ้า และบทบาทในด้านการรักษาคู่ครองพุทธบริษัท 4 ด้วยการเสนอให้มีการนำเอาบทสวดที่มีชื่อว่า “มนต์อภานาถียะหรือมนต์เป็นเครื่องรักษา” ไปกราบทูลถวายแด่พระพุทธองค์เพื่อให้พระพุทธองค์นำไปมอบให้เหล่าพุทธบริษัทนำไปสวดเพื่อเป็นการปกป้องตนเองจากการถูกรบกวนหรือจากการถูกทำร้ายจากเหล่ามนุษย์ที่เป็นบริวารของท้าวมหाराชทั้ง 4 นั้นไม่ว่าจะเป็นพวกคนธรรพ์, กุมภันท์, นาค หรือพวกยักษ์ที่มีอุปนิสัยร้ายและมุ่งหวังที่จะทำร้ายเหล่าพุทธบริษัทที่ออกไปปฏิบัติธรรมในป่าหรือที่เปลี่ยวได้ อย่างไรก็ตามงานวิจัยบางเรื่องยังย้ำว่าโลกบาลยังคงอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์

และยังเวียนว่ายตายเกิดเหมือนสัตว์โลกทั่วไป เพราะทำวมหาราชนั้นก็ยิ่งถือว่าเป็นสัตว์ที่จะต้องตกอยู่ในอำนาจของกรรมเมื่อหมดกรรมก็ต้องไปเกิดในภพภูมิอื่นเช่นกัน (ณชพล ศิริสวัสดิ์, 2555) นอกจากนั้นความเชื่อเรื่องทำวมหาราชนั้นยังมีอิทธิพลต่อความเชื่อและของชุมชนในยุคปัจจุบันในหลาย ๆ ด้าน มีด้านประเพณีและวัฒนธรรมอันได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีปอยหลวง และประเพณีสืบชะตา เป็นต้น เป็นประเพณีทางภาคเหนือและแม่ในภาคอีสานหรือภาคอื่นก็เช่นเดียวกัน (จอมพล สมหวัง, พระสุกฤษฎี ปิยสีโล (พระรินทร์), 2561)

จากการกล่าวมาจะพบว่า ในอาถรรพณ์ภูมิกฎอนั้นถือว่าเป็นพระสูตรที่ได้กล่าวถึง บทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 ได้แก่ ทำวธรรฐ ทำววิรุพหก ทำววิรุปักษ์ ทำวเวสสุวรรณ เอาไว้อย่างชัดเจนทั้งในส่วนที่เป็น 1) บทบาทหน้าที่บนสวรรค์ 2) บทบาทหน้าที่ในโลกมนุษย์ 3) บทบาทหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา อันถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่มีปรากฏในอาถรรพณ์ภูมิกฎอนอย่างชัดเจน ซึ่งการได้ศึกษาในอาถรรพณ์ภูมิกฎอนก็ถือว่าเป็นการศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของทำวมหาราชทั้ง 4 โดยตรง อันเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของเทวดาที่ทำหน้าที่ในการรักษาสวรรค์และโลกมนุษย์ ซึ่งเดิมทีชาวพุทธมักจะทราบเฉพาะส่วนที่เป็น บทสวดของพระสูตรนี้ แต่ไม่ได้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพระสูตรนี้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของบทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 โดยตรง ดังนั้น พระสูตรนี้ได้ก่อให้เกิดคุณค่าจากการศึกษาและเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของอาถรรพณ์ภูมิกฎอน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์ภูมิกฎอน
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์ภูมิกฎอน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document Research) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์ภูมิกฎอน เป็นพระสูตรหนึ่งที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 คือ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ฎีกา รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีลำดับการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ เอกสารอ้างอิงทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทของทำวมหาราชทั้ง 4 ที่ปรากฏในอาถรรพณ์ภูมิกฎอน

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย เอกสาร บทความ ตำราวิชาการ เอกสารคัมภีร์อื่น ๆ และวารสารที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมเรียบเรียงวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ พร้อมนำเสนอผลการวิจัยรวมถึงข้อเสนอแนะต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษา “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์สุต” โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของอาถรรพณ์สุต 2) เพื่อศึกษาบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์สุต 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอาถรรพณ์สุต ผลการวิจัยพบว่า

วัตถุประสงค์ที่ 1 โดยอาถรรพณ์สุตก็ถือว่าเป็นหนึ่งในพระสูตรที่สำคัญและจัดว่าเป็นพระสูตรที่มีขนาดยาวพระสูตรหนึ่ง ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ 11 เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาค คราวประทับอยู่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกุฎ เขตกรุงราชคฤห์ ในขณะนั้นท้าวมหาราชทั้ง 4 นำโดยท้าวเวสสุวัณได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์โดยได้กราบทูลถึงเหตุที่เข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์เพราะเหตุที่เกรงว่าอมนุษย์ที่เป็นบริวารของท่านที่ไม่ชอบจะหาเหตุทำร้ายเหล่าพุทธบริษัท 4 ให้ได้รับอันตราย ดังนั้น จึงได้นำเอามนต์เป็นเครื่องรักษา ชื่อว่า “อาถรรพณ์มนต์” มาถวายพระพุทธองค์เพื่อให้พระพุทธองค์ได้มอบให้เหล่าพุทธบริษัทได้นำไปสวดสาธยายเพื่อป้องกันภัยอันเกิดแต่พวกอมนุษย์ทั้งหลาย สำหรับเนื้อหาในอาถรรพณ์สุตสามารถที่จะแบ่งออกได้เป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เรื่องพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ เป็นตอนที่ท้าวมหาราชได้อ้างถึงความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยพระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์ก็ได้แก่ 1) พระวิปัสสีพุทธเจ้า 2) พระสิขีพุทธเจ้า 3) พระเวสสภูพุทธเจ้า 4) พระกกุสันธพุทธเจ้า 5) พระโกนาคมนพุทธเจ้า 6) พระกัสสปพุทธเจ้า 7) พระศากยโคตมพุทธเจ้า โดยท้าวมหาราชทั้ง 4 ได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่ามีความเคารพในพระพุทธเจ้าและรวมถึงบริวารทั้งหลายด้วยเช่นกัน

ตอนที่ 2 เรื่องท้าวมหาราชในทิศทั้ง 4 เมื่อได้กล่าวบูชาคุณของพระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์แล้วท้าวเวสสุวัณในฐานะที่เป็นประธานของท้าวมหาราชทั้ง 4 ก็ได้กราบทูลถึงข้อมูลของท้าวมหาราชทั้ง 4 แก่ 1) ท้าวธตรฐ ผู้รักษาการณ์ทางทิศตะวันออก มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร 2) ท้าววิรุฬหก ผู้รักษาการณ์ทางทิศใต้ มีพวกกุมภภัณฑ์เป็นบริวาร 3) ท้าววิรูปักษ์ ผู้รักษาการณ์ทางทิศตะวันตก มีพวกนาคเป็นบริวาร 4) ท้าวเวสสุวัณ หรือท้าวกุเวร ผู้รักษาการณ์ทางทิศเหนือมีพวกยักษ์เป็นบริวาร โดยพบว่าในข้อมูลของท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้นท้าวเวสสุวัณจะอธิบายโดยยกตัวอย่างเรื่องของวิมานของพระองค์รวมถึงบรรดาบุตรและเสนาอำมาตย์ของพระองค์ไว้มากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ก็เพื่อยกข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นตัวอย่างของวิมานของท้าวมหาราชองค์อื่น ๆ ว่ามีความงดงามและความสุขที่ไม่แตกต่างกันมา

ตอนที่ 3 เรื่องอุตรกฐทวีปของท้าวเวสวัณ ในเฉพาะตอนที่ 3 นี้ท้าวเวสวัณท่านได้อธิบายถึงเมืองที่ตั้งอยู่ในวิมานทางทิศเหนือของท่านเกี่ยวข้องกับเมืองหลวง ผู้คนในเมืองหลวง เสนาอำมาตย์รวมไปถึงบุตรธิดาของพระองค์ ซึ่งเมื่อได้อ่านแล้วจะเข้าใจเมืองของท้าวมหาหาราช คือท้าวเวสวัณได้เป็นอย่างดีเพราะค่อนข้างเป็นข้อมูลที่ชัดเจนมาก

ตอนที่ 4 เรื่องผลที่เกิดและวิธีปฏิบัติในมณฑลอาณานาฎิยะ ต่อมาในตอน 4 ท้าวเวสวัณท่านได้อธิบายถึงเหตุที่ได้นำเอามนต์ชื่อ “อาณานาฎิยะมนต์” มากราบทูลถวายก็เพราะ 1) มีพวกอมมนุษย์ที่เป็นบริวารของท้าวมหาหาราชทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์มหาอำมาตย์ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์ มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภณัฑ์ นางกุมภณัฑ์ บุตรกุมภณัฑ์ ธิดากุมภณัฑ์ มหาอำมาตย์ของกุมภณัฑ์ บริวารของกุมภณัฑ์ ผู้รับใช้ของกุมภณัฑ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของนาค บริวารของนาคผู้รับใช้นาคก็ตามที่ไม่เชื่อฟังในท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ทำตัวเป็นศัตรูของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ที่อาจจะมาทำร้ายพุทธบริษัทได้ 2) แสดงผงดลโง่โง่ของมนุษย์ที่กระทำผิดโดยมีโทษ 2 สถานคือ โทษของสังคม และโทษที่จะต้องถูกกำจัดออกไปจากเมือง เป็นต้น

ตอนที่ 5 พระผู้มีพระภาคทรงสรุปเรื่อง เป็นตอนที่พระพุทธองค์ทรงนำเอาคำกราบทูลของท้าวเวสวัณมาเล่าซ้ำอีกครั้งเป็นการแสดงให้กับบรรดาผู้ฟังก็คือพระภิกษุ ภิกษุณ อุบาสก อุบาสิกา โดยตอนท้ายทรงตรัสย้ำว่า จงเรียนมนต์ จงเล่าเรียน จงทรงจำมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะไว้เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณีอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย นอกจากนั้น ในพระสูตรยังมีการอธิบายถึงหลักการบริการมณฑลอาณานาฎิยะ มีวิธีในการดำเนินการที่สำคัญก็คือ 1) การบริการหรือการสาธยาย 2) สถานที่ประกอบการบริการมณฑลอาณานาฎิยะ 3) ถ้าโยมนิมนต์ไปบ้านก็ให้ไปสวด แต่หากไล่ไม่สำเร็จให้พากันป่วยมาที่วัด นอกจากนั้น ก็มีกรอบในวิธีการสวดและการขับไล่โดยผู้สวดจะต้องมีจิตที่เมตตาเท่านั้นจึงจะทำให้บทสวดมีผล

วัตถุประสงค์ที่ 2 เป็นการศึกษาบทบาทของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ในอาณานาฎิยะสูตรในด้านต่าง ๆ โดยในวัตถุประสงค์ข้อนี้มุ่งอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้คือ 1) แนวคิดเรื่องท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ว่าด้วยเรื่องของการกำเนิดที่มาของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 บุญกรรมที่ทำให้มาเกิด ซึ่งก็มีอยู่ 3 ประการก็คือ 1) บุญกิริยาวัตถุ 2) การถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ 3) การทำบุญแล้วตั้งจิตอธิษฐาน จากนั้นก็เป็นการอธิบายถึงภพภูมิที่อยู่ของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ตามทิศที่รักษา คือ 1) ท้าวธรรมาธิปไตย อยู่ทิศตะวันออก 2) ท้าววิรุฬหกอยู่ทิศใต้ 3) ท้าววิรูปักษ์อยู่ทิศตะวันตก 4) ท้าวเวสวัณอยู่ทิศเหนือ จากนั้นก็เป็นการอธิบายถึงบทบาทของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการคุ้มครองพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1) ตอนพระโพธิสัตว์ประทับอยู่สวรรค์ชั้นดุสิต 2) ตอนพระโพธิสัตว์เสด็จจุติลงสู่พระครรภ์พระมารดา 3) พระนางสิริมหามายาทรงมีสุบินนิมิต 4) พระโพธิสัตว์ทรงประทับอยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา 5) ในเวลาพระประสูติกาลของพระโพธิสัตว์ 6) ในวันเสวยวิมุตติสุข (7) บทบาทในการตั้งอารักขาในช่วงการออกเผยแผ่พระศาสนา

2. บทบาทที่มีต่อพุทธบริษัท 4 ได้แก่ 1) บทบาทต่อพระภิกษุ ภิกษุณี 2) บทบาทต่ออุบาสกและอุบาสิกา

3. บทบาทในโลกสวรรค์ ได้แก่ 1) คຸ້มครองพระอินทร์ (ท้าวสักกะ) 2) บทบาทในการทำสงครามกับอสูร 3) บทบาทในการตรวจดูโลกมนุษย์ ซึ่งแต่ละบทบาทนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของท้าวมหาราชทั้ง 4 เป็นอย่างดี และเมื่อแสดงบทบาทในด้านต่าง ๆ แล้วก็จะก่อให้เกิดผลกับทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายด้วยเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นการวิเคราะห์บทบาทท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารนิสสุต มีกำหนดประเด็นวิเคราะห์อยู่ 3 ประเด็น ก็คือ

1. วิเคราะห์บริบททั่วไปของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารนิสสุต ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ (1.1) วิเคราะห์กำเนิดและที่มา (1.2) วิเคราะห์อายุและการหมดอายุ (1.3) วิเคราะห์อุปนิสัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ก็พบว่า ท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้น ถือเป็นเทวดาที่เกิดมาเพราะบุญที่ทำมาตอนที่เป็นมนุษย์ และเมื่อการได้ทำบุญแล้วก็ต้องตั้งความปรารถนาเอาไว้ด้วยผลบุญจึงจะก่อให้เกิดผลได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาได้จริง อนึ่ง หากพิจารณาจากหลักฐานเชิงวิชาการก็มีแนวคิดว่าการเกิดขึ้นมาของท้าวมหาราชในสังคมิอินเดีย้นั้นมาจากแนวคิดเรื่องเทวดายุคเดิมก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมา ส่วนเรื่องอุปนิสัยนั้นชัดเจนว่าท้าวมหาราชชอบความสนุกสนานและการร่ายรำเป็นผลให้คนในสังคมิไทยนำความเชื่อนี้มาปรับใช้ในการร่ายรำเพื่อบูชาท่าน

2. วิเคราะห์เรื่องของบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ก็จะพบว่ามียุทธาทอยู่ 3 ประการคือ

2.1 บทบาทด้านการอุปถัมภ์และคຸ້มครองพระพุทธศาสนา จะพบว่าท้าวมหาราชจะทำตัวเหมือนคนวัด และให้การคຸ້มครองพระภิกษุและชาวพุทธตลอดเวลา

2.2 บทบาทด้านการตรวจดูโลก พบว่าท้าวมหาราชนั้นเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการตรวจดูการกระทำของมนุษย์ในโลกแล้วนำไปเสนอต่อเทวดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถือเป็นบทบาทที่สะท้อนความเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่อหน้าที่มา

2.3 บทบาทด้านการปกครองมนุษย์ ถือเป็นบทบาทที่สะท้อนภาวะของการเป็นนักปกครองของท้าวมหาราชที่ดีเยี่ยมเพราะท่านปกครองโดยธรรมและโดยสุจริตตรงไปตรงมาไม่ลำเอียง

3. วิเคราะห์คุณค่าจากการศึกษาเรื่องบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารนิสสุต พบว่าการศึกษาเรื่องบทบาทนี้ให้คุณค่าในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

3.1 คุณค่าเรื่องของการเรียนรู้หลักธรรม อันได้แก่ 1) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องกรรม 2) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องบุญ 3) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องเมตตา

3.2 คุณค่าเรื่องของการสวดมนต์

3.3 คุณค่าด้านสังคม

3.4 คุณค่าด้านการศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 พบว่า ท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้นมีบทบาทหน้าก่อนพุทธกาล มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งเป็นพระโพธิสัตว์เสด็จจุติลงสู่พระครรภ์พระมารดา “เวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เทพบุตร 4 องค์ เข้าไปอารักขาประจำทั้ง 4 ทิศด้วยตั้งใจว่า ‘มนุษย์หรือมนุษย์ใด ๆ ย่อมได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย’ สอดคล้องกับ ธนิต อยู่โพธิ์ (2529) ได้แปลและเรียบเรียง พระพุทธประวัติตอนต้น: ฉบับพระพุทธโฆสเถระ พบว่า พระโพธิสัตว์จะตัดสินพระทัยลงมาเพื่อโปรดสรรพสัตว์ เมื่อเทวดาทั้งหลายทราบข่าว ก็จะมาประชุมและกล่าวอ้อนวอนให้พระโพธิสัตว์ทรงจุติท้าวมหาราชทั้ง 4 รวมอยู่ด้วย สอดคล้องกับ พระศกเทพ ทสธมโม และพระมหาสาภ สุธรมณี (2560) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ท้าวมหาราชในพุทธปรัชญาเถรวาทตามทรรศนะพระราชพรหมยาน พบว่า ท้าวมหาราชก็เริ่มปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาบำเพ็ญคุณความดี คอยให้การปกป้องคุ้มครอง ช่วยเหลือ พระโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์ ส่วนมากช่วยเหลือด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นส่วนใหญ่ การคุ้มครองพระพุทธรูปโดยการอุปถัมภ์บำรุงหรือการให้การดูแลรักษาพุทธบริษัท 4 อันได้แก่ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ทำหน้าที่เป็นเสมือนคนวัด หรือผู้ถวายความดูแลรับใช้พระภิกษุสงฆ์อยู่ภายในวัด ช่วยเหลือกิจกรรมที่มีประโยชน์ภายในวัด สอดคล้องกับ พระศกเทพ ทสธมโม และพระมหาสาภ สุธรมณี (2560) กล่าวว่า ดูแลรักษาคุ้มครองให้พุทธบริษัท 4 อยู่เป็นสุข และเป็นผู้รักษาด่านหน้าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ป้องกันพวกอสูรจะขึ้นมาเอาถิ่นสวรรค์ชั้นนั้นคืน และหน้าที่ให้เป็นผู้ตรวจโลกมนุษย์ ในวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำแห่งปักษ์ มี สอดส่องพฤติกรรมของมนุษย์ที่ประกอบผลบุญโดยการให้ทาน การรักษาศีล 5 หรืออุบาสกศีล แล้วรายงานต่อพระอินทร์ที่สุธรรมสภา

2. การศึกษาเรื่องบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารสุตตร พบว่า หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ที่มีผลต่อการเกิดเป็นท้าวมหาราชทั้ง 4 และบริวาร ได้แก่บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา ที่คนเราหากทำในตอนที่เป็นมนุษย์เอาไว้มากก็จะสามารถไปเกิดบนสวรรค์ได้มากกว่าคนที่ไม่ได้ทำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพันตรีสมคิด สวายล้ำ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้า พบว่าการถามปัญหาของพระพุทธเจ้านั้นก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุญ และถึงหลักปฏิบัติที่จะทำให้มนุษย์เป็นเทวดา โดยให้ปฏิบัติในหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 บุญกิริยาวัตถุ 10 หลักสัมปทา 5 วัตตบพ 7 และหลักทวารธรรม หลักปฏิบัติเหล่านี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นหลักที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ให้ความหวัง ทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท เมื่อตายแล้วจะได้ไปเกิดที่สวรรค์ (3) เรื่องของความเมตตา เป็นส่วนที่ได้รับจากการสาธยายมนต์อภินิหารสุตตร ที่ผู้สวดจะต้องแผ่เมตตาไปก่อนสวดเพราะจะทำให้มนุษย์รับรู้และเข้าถึงได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระอธิการคำภา อติพโล (ปิยะกะเส) เรื่องศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การที่มนุษย์หรือเทวดาจะอยู่ร่วมกันได้จะต้องมีการแผ่เมตตาและคิดถึงคุณความดีของกันและกัน คือเทวดาคิดถึงความดีที่มนุษย์ทำจึงแผ่เมตตาให้ ส่วนมนุษย์คิดถึงคุณธรรมที่ทำให้เกิดเป็นเทวดาก็จึงได้ทำการแผ่เมตตาให้ ซึ่งนั่นคือการแผ่เมตตาให้กันและกัน อันจะก่อให้เกิดความสุขได้ (4) คำสอนเรื่องความรับผิดชอบ โดยพิจารณาจากการ

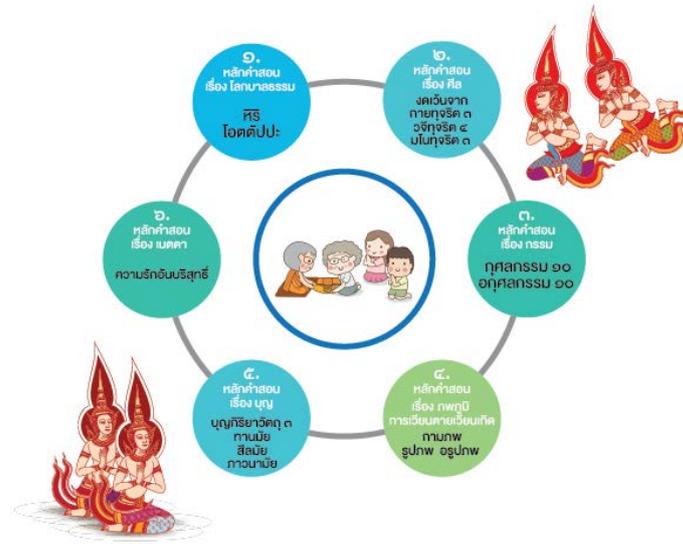
ทำหน้าที่ของท้าวมหาราชทั้ง 4 ที่ท่านจะมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูงมาก ดังปรากฏในงานวิจัยของพระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ (ทับทิมเทศ) เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้นเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อโลกในเรื่องของการรับผิดชอบต่อการลงมาตรวดูโลกและทำการลงโทษสำหรับคนที่ทำไม่ดีหรือให้คุณกับคนที่ทำแต่ความดี และเมื่อสังคมเกิดความเดือดร้อนเพราะบริวารท่านก็จะลงมากำจัดปัญหานั้นให้ ซึ่งการศึกษาในเรื่องนี้ย่อมทำให้ได้คุณค่าจากการศึกษาแก่ตนเองและสังคมได้

3. จากการศึกษาเรื่องบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารสุตตร พบว่า การศึกษาเรื่องบทบาทนี้ให้คุณค่าในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ (1) คุณค่าเรื่องของการเรียนรู้หลักธรรม อันได้แก่ (1.1) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องกรรม (1.2) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องบุญ (1.3) การเรียนรู้หลักคำสอนเรื่องเมตตา (2) คุณค่าเรื่องของการสวดมนต์ (3) คุณค่าด้านสังคม (4) คุณค่าด้านการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอภินิหารสุตตรนั้นจะพบว่าเมื่อศึกษาแล้วย่อมทำให้เกิดองค์ความรู้เรื่องบุญ โดยเฉพาะเรื่องบุญที่เกี่ยวกับการที่ท้าวมหาราชทั้ง 4 ได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์นั้นแม้ว่าจะเป็นการเข้าเฝ้าตามหน้าที่และความรับผิดชอบตามบทบาทของตนเองในการได้รับการมอบหมายจากท้าวสักกเทวราชในการทำหน้าที่ปกป้องรักษาและคุ้มครองพระพุทธบริษัท 4 แล้ว การมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ก็เพื่อมุ่งหวังบุญอันเกิดจาก (1) การเข้ามาถวายอภินิหารนิมนต์ หรือมนต์เป็นเครื่องป้องกันอันตรายให้กับพระสาวกและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย อันเนื่องมาจากว่ามนต์นั้นมีอิทธิฤทธิ์หรืออำนาจของมนต์เมื่อสวดหรือสาธยายแล้ว ย่อมมีผลก็คือสามารถปกป้องเหล่าพุทธบริษัท 4 จากการรุกรานของอมนุษย์ซึ่งเป็นเหล่าบริวารของท้าวมหาราชทั้ง 4 ได้ การถวายมนต์นั้นก็เพื่อที่จะเป็นอุบายวิธีในการป้องกันอันตรายมิให้เกิดกับเหล่าพุทธบริษัท ซึ่งการกระทำเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นบุญ (2) การได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธองค์และเหล่าพระสาวกนั้นก็จัดว่าเป็นบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งการทำบุญของท้าวมหาราชทั้ง 4 นั้นก็จัดเข้าอยู่ในกรอบของการทำบุญอันเกิดมาจากเหตุที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเอาไว้ดังนี้คือ (1) บุญที่เกิดจากการให้ทาน (2) บุญที่เกิดจากการรักษาศีล และ (3) บุญที่เกิดมาจากการภาวนา หรือที่เรียกว่าเป็นเหตุที่จะได้บุญหรือบุญกิริยาวัตถุ 3 ด้วยเหตุที่การได้ถวายมนต์นั้นก็ถือว่าเป็นทาง การได้มีความสงบเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์นั้นถือว่าการรักษาศีล และการมุ่งทำการป้องกันภัยอันตรายแก่เหล่าพุทธบริษัทนั้นก็ถือว่าเป็นบุญที่เกิดมาจากการภาวนาก็คือการลงมือทำผ่านการทำการปกป้องคุ้มครองพระสาวกของพระพุทธองค์นั่นเอง

หลักสูตร ที่ทำให้เป็นที่รักของเทวดา และอมนุษย์ทั้งหลาย

สรุป

จากการศึกษาบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 มาสถานที่อยู่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ได้แก่ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ มีบทบาทหน้าที่ คือ 1) บทบาทหน้าที่บนสวรรค์ 2) บทบาทหน้าที่ในโลกมนุษย์ 3) บทบาทหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งมีปรากฏในอภินิหารสุทธอรรถาธิบายชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของเทวดาที่ทำหน้าที่ในการรักษาสวรรค์และโลกมนุษย์ และเข้าใจเรื่องของภพภูมิทั้ง 31 ภูมิ เหตุที่ท้าวมหาราชทั้ง 4 เป็นเทวดา เมื่อครั้งที่เป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญกุศลบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ 1) บุญกิริยาสำเร็จด้วยทาน 2) บุญกิริยาสำเร็จด้วยศีล 3) บุญกิริยาสำเร็จด้วยภาวนา บำเพ็ญด้วยการถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ หมายถึง มีพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเครื่องนำทางที่ประเสริฐ และด้วยการตั้งจิตอธิษฐาน พรารถนาอย่างตั้งใจจะไปเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา การที่มนุษย์ได้ทำบุญทำกุศลไว้มากแล้วย่อมสามารถที่จะ “เลือกที่เกิด” แม้จะเลือกสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งเป็นที่เกิด ดังนั้น โลกของเทวดาต้องเคยบำเพ็ญบุญกิริยาจากความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์โลกที่มีปัญญา มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ พัฒนาตนเองได้ และมนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐได้ มนุษย์จึงต้องศึกษาเส้นทางแห่งความเจริญในทางที่ประเสริฐ และฝึกฝน เรียนรู้การแก้ปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมพัฒนาจิตใจให้ถึงความเป็นเลิศประเสริฐกว่าสัตว์อื่น ๆ ทั้งหลายได้ เมื่อมนุษย์ผู้มีปัญญาทราบเช่นนี้แล้วว่าที่พึงของสัตว์โลกที่แท้จริง คือ พระรัตนตรัย พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ในโลกมีแต่ทุกข์ มีแต่ภัย มนุษย์ผู้มีปัญญาจะพยายามเอาตัวเองออกให้พ้นจากทุกข์ ก้าวเดินตามพระพุทธเจ้าได้มอบสมบัติทั้งไว้ให้เรา เจริญศีล เจริญสมาธิ เจริญปัญญา นี่แหละจะเป็นที่พึงที่แท้จริง “ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยอำนาจแห่งความสัจนี้” เทวดายังต้องท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสาร ยังยึดถือเป็นที่พึ่งไม่ได้

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาเคราะห์เรื่องบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอาณาจักรอยุธยา” นี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเป็นการรวบรวมและเรียบเรียงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เท่านั้น ยังขาดการศึกษาที่ลงสู่ภาคปฏิบัติด้วยการนำหลักแนวคิดเกี่ยวกับท้าวมหาราชไปใช้ประกอบการก่อสร้างรูปปั้น และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้อง เช่น เรื่องของการนำไปเพื่อใช้สวดเพื่อการไล่ผีตามที่ปรากฏในคัมภีร์ซึ่งสังคมไทยเรายังไม่ได้ทำตามมาก่อนเลย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นผลเชิงประจักษ์นั่นเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นนำเสนอเรื่อง ศึกษาเคราะห์เรื่องบทบาทของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในอาณาจักรอยุธยา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา และมุมมองทางวิชาการต่าง ๆ เท่านั้น ฉะนั้น ในงานวิจัยครั้งนี้ จึงอาจจะยังมีเนื้อหาในส่วนที่ยังไม่ได้กล่าวถึงในประเด็นของเรื่องอื่น ๆ ที่น่าสนใจที่ควรจะต้องมีการนำไปเป็นประเด็นศึกษาต่อไปได้ดังต่อไปนี้

1. ควรนำไปศึกษาในเรื่อง “การศึกษารูปแบบของการรับวงสรวงท้าวมหาราชทั้ง 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่สามารถศึกษาของสังคมในยุคปัจจุบัน

2. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ “การศึกษาวิเคราะห์การใช้อาณาจักรอยุธยาเพื่อการปราบผีในพระไตรปิฎก” ซึ่งที่ผ่านมาสังคมไทยเรายังมีความเข้าใจผิดในเรื่องของมนต์บทนี้อยู่มาก

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์. (2525). *อานิสงส์ศีล 5*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนศิวิล จำกัด.

พญาลีไทย. (2528). *ไตรภูมิทิศาหรือไตรภูมิพระร่วง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.